

Les dones immigrades desafien la seva invisibilitat. Jornades del Centre de Cultura Contemporànea de Barcelona, 15-17 d'abril de 1994

Hermínia Pujol i Estragués

Llicenciada en Història i en Geografia

Centre d'Estudis Demogràfics. Universitat Autònoma de Barcelona

08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: juny 1994

Resum

Les I Jornades de les Dones Immigrades tingueren lloc a Barcelona entre els dies 15 i 17 d'abril de 1994. Fou aquest un intent per part d'algunes de les principals institucions públiques catalanes de posar èmfasi en la seva preocupació per sensibilitzar l'opinió pública sobre la situació de les dones immigrades, les quals, segons estudis del Fons de Població per a les Nacions Unides, representen quasi la meitat de la població de migrants internacionals. Amb aquest motiu es treballà per aportar i fer sentir la veu de tots aquells col·lectius implicats, des de les associacions constituïdes per les pròpies dones immigrades fins a les organitzacions autòctones preocupades per a facilitar-ne l'acolliment. Tot plegat sense oblidar les exposicions més teòriques des de perspectives diverses: antropològica, legal, històrica, social i econòmica, a la vegada que es mostrà un interès especial a facilitar el contacte i el coneixement mutus.

Paraules clau: Dona, immigració, problemàtiques, iniciatives.

Resumen. *Las mujeres inmigradas desafían su invisibilidad*

Las I Jornadas de las Mujeres Inmigradas tuvieron lugar en Barcelona entre los días 15 y 17 de abril de 1994. Este fue un intento por parte de algunas de las principales instituciones públicas catalanas de poner énfasis en su preocupación por sensibilizar a la opinión pública sobre la situación de las mujeres inmigradas, las que, según estudios del Fondo de Población para las Naciones Unidas, representan casi la mitad de la población de migrantes internacionales. Con este motivo se trabajó para aportar y hacer oír la voz de todos los colectivos implicados, desde las asociaciones constituídas por las propias mujeres inmigradas hasta las organizaciones autóctonas preocupadas para facilitar su acogida. Todo ello sin olvidar las exposiciones más teóricas desde las perspectivas diversas: antropológica, legal, histórica, social y económica, a la vez que se mostró un especial interés en facilitar el contacto y el conocimiento mutuos.

Palabras clave: Mujer, inmigración, problemáticas, iniciativas.

Résumé. *Les femmes immigrées défient leur invisibilité*

Les Ières Journées sur les Femmes Immigrées ont eu lieu à Barcelone entre le 15 et le 17 avril 1994. Cela a constitué une tentative, de la part de quelques unes des principales institutions

publiques catalanes, pour souligner leur préoccupation quant à la sensibilisation de l'opinion publique sur la situation des femmes immigrées, celles qui, selon des études du Fonds de Population des Nations Unies, représentent presque la moitié de la population de migrants internationaux. À partir de ce motif, on a travaillé pour apporter et pour faire entendre la voix de tous les collectifs impliqués, les associations constituées par les femmes émigrées elles même et les organisations autochtones préoccupées pour leur faciliter l'accueil. Tout cela sans oublier les expositions plus théoriques à partir de perspectives diverses: anthropologique, légale, historique, sociale et économique. Ces Journées ont aussi montré un intérêt très spécial pour faciliter les contacts et la connaissance mutuelle.

Mots-clés: Femme, immigration, problématique, initiative.

Abstract. *Immigrant women challenge their invisibility*

The First Meeting of Immigrant Women was held in Barcelona from 15th. to 17th. April 1994. This was an attempt by some of the most important Catalan public institutions to emphasize their interest in sensitizing public opinion about the situation of migrant women. According to studies carried out by the Population Fund (United Nations) migrant women represent almost half the number of international migrants. The meeting encouraged the participation of all collectives implicated, from the associations created by these women to the organizations created to facilitate their integration in the countries of destination. The meeting was also a forum to discuss theoretical perspectives on this issue from the viewpoint of various disciplines (anthropological, legal, historical, social, and economic), and showed a keen interest in facilitating contacts and mutual awareness.

Key words: Women, immigration, problems, initiatives.

Tentan en sus ojos reflejos de otros cielos
Tango

L'Àrea d'Afers Socials i Joventut de l'Ajuntament de Barcelona, amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona i l'Institut Català de la Dona, organitzaren les I Jornades de les Dones Immigrades. Foren convocades a Barcelona durant el 15, 16 i 17 d'abril de 1994 en el Centre Cívic Pati Llimona de Barcelona, però hagueren de canviar a darrera hora la seva ubicació a causa del desbordament de les inscripcions: l'organització havia previst la participació d'unes 150 persones, que al final van arribar a ser 444. Així, el reeixit esdeveniment tingué lloc finalment al nou Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

Les jornades, que es desenvoluparen sota el títol de «Les dones immigrades desafien la seva invisibilitat», foren, efectivament, unes jornades *de* les dones immigrades i no *sobre* les dones immigrades, com erròniament es podia llegir al programa oficial. El seu objectiu explícit fou el de sensibilitzar l'opinió pública en general i els grups femenins en particular sobre la situació de les dones immigrades i poder, d'aquesta manera, millorar-ne l'acolliment. En aquest sentit es volgueren donar a conèixer les línies d'intervenció públiques i privades,

i les experiències dutes a terme a Barcelona, a Catalunya i a d'altres països comunitaris.

Per a la preparació de les jornades es treballà durant prop d'un any amb diferents col·lectius de dones immigrades: el grup de dones guineanes «E'Waiso Ipola»; el grup de dones gambianes «Musu Kafo»; l'associació Amistad de las Mujeres Filipinas; el grup de dones del Casal Llatinoamericà a Catalunya, «CLACA»; l'Asociación Catalana Ecuatoriana de Mujeres, Vallès sense Fronteres; dones marroquines pertanyents a entitats diverses com, per exemple, Càrites Diocesana de Barcelona i de Terrassa; el Centro Averroes de Estudios e Iniciativas para la Inmigración Marroquí, i la Asociación de Mujeres Inmigrantes Marroquíes «AMAL» de Madrid (a Catalunya no existeix cap organització de dones magribines).

La inauguració oficial fou a càrrec de diferents representants de les institucions col·laboradores, Eulàlia Vintó —que també intervingué a la cloenda— en nom de l'Ajuntament de Barcelona, Maria Serrat, de l'Institut Català de la Dona i Marta Mata de la Diputació de Barcelona, coincidiren en la necessitat de la implicació de les administracions públiques i del conjunt de tota la societat en l'acolliment de les dones immigrades.

Tot seguit, a la Lliçó d'obertura, Philomena Essed advertí del fet que cada dia és més difícil aïllar els brots de racisme dels nacionalismes, de la manca de recursos econòmics, de la discriminació en raó del sexe, dels conflictes ètnics i de l'imperialisme cultural. Incidí de manera especial en la rutinització de les manifestacions d'exclusió i marginament ètnic o racial, les quals estarien profundament integrades en la vida diària a tots nivells: a la feina, a l'escola, al barri, etc. Per Essed les pràctiques racistes no tenen un sexe neutre: «Homes i dones es veuen confrontats amb el racisme, estructurats a partir de construccions racistes dels papers sexuals». Denuncià la legislació immigratòria per sexista i reforçadora de la dependència de les dones. Després de fer un recorregut històric per una Europa que anomenà «multiracial», acabà donant tota una sèrie de recomanacions: la necessitat d'oposar-se al racisme en tots els nivells de la societat i dins d'un àmbit multinacional; la necessitat de donar un bon nivell d'informació pública sobre la història, les causes, les manifestacions i les expressions del racisme i la necessitat de ser desafiants i combatives resistint la xenofòbia amb orgull i responsabilitat.

Les dues jornades següents s'estructuraren al voltant d'una part teòrica, amb les intervencions en primer lloc de Laila Chafa, Dolores Juliano, Maitet Ledesma, Martha Osamor, que van parlar dels trets culturals i els motius migratoris principals, així com de la seva condició de més o menys integració dels diferents col·lectius de dones immigrades a Barcelona: magribines, llatinoamericanes, filipines i de l'Àfrica Negra.

En segon lloc, Annie Phizacklea i Palmira Tjipilica se centraren en les polítiques i el mercat laboral per a les dones immigrades a la Unió Europea, tot establint el marc general de l'emigració femenina a Europa i les seves conseqüències. Aquestes intervencions es veieren reforçades pel comentari sobre diferents xarxes europees i grups d'àmbit local de França, Itàlia i Bèlgica.

Finalment, Susana Brignoni, Sílvia Sánchez, María Helena Bedoya i representants de la secretaria de la dona de CCOO i d'UGT establiren el marc general, jurídic i laboral de l'experiència migratòria femenina.

En una altra part de caire més pràctic es constituïren diferents grups de treball formats per membres dels col·lectius participants, la qual cosa va facilitar el contacte amb aquelles persones que podien rebre els serveis i participar en les activitats portades a terme per les diferents associacions i organitzacions. S'exposaren també aquests programes i experiències per a les dones immigrades a Catalunya, i representants d'organitzacions d'aquestes mateixes dones presentaren la seva feina i les seves reivindicacions. Tot plegat amb deliciosos «entreactes» de degustació —esmorzars— preparats pels diferents grups de dones assistents a les jornades segons la tradició dels seus països d'origen.

A la sessió de cloenda Verena Stolke i Remei Sipi recolliren algunes de les principals idees, recomanacions i demandes exposades durant les jornades i apuntaren diferents línies que calen seguir pel que fa a la investigació sobre la immigració femenina. Parlaren del concepte de xenofòbia com una forma de justificació antiimmigrant: «La idea que els éssers humans són per naturalesa xenòfobs implica que les relacions entre cultures són inevitablement hostils, quan de fet els pobles sempre han migrat i les cultures han demostrat ser molt flexibles i fluides».

Així doncs, seguint aquesta organització temàtica, les conferenciantes es preguntaren en quina mesura el gènere és un factor de modificació del concepte d'estrangeria, si existeix una manera diferent de ser estranger en les dones, si aquesta manera depèn del gènere o de la cultura del país d'origen o de tots dos elements alhora. Es parlà de la dona immigrant com l'encarregada d'establir un pont entre la cultura d'origen i la d'acolliment. Per una banda, hauria de garantir la salvaguarda de la tradició assumint el paper central en la cohesió del grup i el manteniment de la identitat nacional i cultural havent de funcionar, per una altra banda, com a agent de canvi estimulada pel desig de la seva pròpia emancipació, això provocaria una tensió constant entre allò que són i el que seran o volen arribar a ser.

Es constatà el fet que el factor econòmic no sempre és l'únic element de decisió per migrar. En el cas de moltes dones, la migració seria una manera de sortir d'una cultura no compatible. Així es passà a fer un repàs de les característiques principals dels diferents col·lectius de dones immigrades, resultat d'un estudi basat en una sèrie d'entrevistes realitzades per les conferenciantes. Aquest estudi evidencià també la seva necessitat de compartir amb altres dones del país d'acollida les seves inquietuds, les seves pors, els seus desitjos i les seves fantasies. Així es proposà la formació de grups de reflexió entre dones catalanes i immigrants per acabar amb el desconeixement mutu i poder, d'aquesta manera, «formular polítiques i programes d'acció que, orientats per la solidaritat de gènere, fossin no només més eficaços, sinó també exemple de tolerància, acceptació i incorporació de la diferència».

Es féu també una aproximació a les línies bàsiques de la política espanyola en temes d'estrangeria referint-se a com aquestes afecten les dones, posant un

èmfasi especial en els aspectes de la residència, el treball i el reagrupament familiar, del qual la dona sol ser objecte passiu. En ser ubicada en una situació de dependència permanent del marit-títular del permís que dona dret al reagrupament, es nega de manera expressa a la dona el dret de treballar. Aquesta situació comporta un condicionament total de la dona a la perpetuació de la «convivència» conjugal i l'aboca al sector d'economia submergida, on el treball il·legal, lluny de ser un obstacle, representa un benefici amb el què compen aquells que les «contracten».

A continuació es denunciaren les situacions de precarietat extrema i de discriminació laboral que pateixen en especial les dones immigrades, tals com la temporalitat del treball, les llargues jornades laborals, sovint sense dies festius, sous més baixos que els que cobren els autòctons, confinament en les categories més baixes malgrat que el nivell de formació sigui superior. El fet de treballar de manera clandestina impedeix de canalitzar iniciatives reivindicatives bàsiques, es troben excloses de la Seguretat Social i només poden acollir-se a la beneficència.

Les representants dels sindicats CCOO i UGT posaren una atenció especial a les peculiaritats del sector domèstic, el qual acull el col·lectiu més important de dones immigrades, i acabaren fent una anàlisi de les condicions laborals de les dones en general, sobretot en el marc de la Reforma del Mercat de Treball, per veure com s'aguditzen les desigualtats i arriben al seu màxim exponent quan es tracta de dones immigrades.

Per part de les associacions i de serveis de l'Administració Pública —en especial centres de planificació familiar— que presentaren els seus programes adreçats a dones immigrades, es coincidí a assenyalar les diferències culturals, les dificultats idiomàtiques i d'accés als recursos, sovint per la seva condició d'il·legalitat en el país, com algunes de les característiques que es tenien en compte a l'hora de dissenyar les estratègies d'intervenció. Es destacà la importància d'integrar dones immigrants amb un grau més elevat de coneixement de l'idioma i d'utilització dels serveis com a facilitadores de l'accés a aquesta població estrangera. Els objectius més repetits foren: la millora dels hàbits alimentaris, de l'atenció pediàtrica, l'adquisició d'hàbits de salut, l'allargament del període intergenèsic, proporcionar informació i tractament sobre certs símptomes de presentació freqüent (febres, diarrees, petits accidents domèstics), trobades interculturals, coneixement del medi en què viuen, aprenentatge de la llengua i formació dins l'àmbit sociolaboral per a la tramitació de documents, entre d'altres.

Les intervencions de les diverses organitzacions de dones immigrades que exposaren també la seva tasca, anaren des d'un to clarament reivindicatiu del grup de dones guineanes «E'Waiso Ipola del Bubi»¹ fins al clarament emotiu i sentit de la representant de l'Associació Catalana Equatoriana de Dones. Entre les demandes principals destacaríem: la de promoció educativa i de

1. Que en la llengua autòctona de l'illa Bioko (abans Fernando Poo) significa: «Dona, aixeca't, lluita, dignifica't».

capacitació laboral tenint en compte les especificitats individuals, una identitat pròpia per a la dona adulta —legalment i socialment reconeguda—, programes d'inserció laboral, participació en l'elaboració i implementació dels programes destinats al propi col·lectiu, una legislació justa i igualitària, programes de retorn viables als països d'origen, recursos, mitjans i espai per a la coordinació d'associacions de dones immigrants per a la realització de les seves activitats, centres d'acollida per a dones immigrants que ofereixin informació i assessorament.

Es dirigiren protestes contra programes tutelars absurds destinats més a l'obtenció de subvencions que a la formació de les persones immigrades, contra el paternalisme i la caritat *per se* que només ajudarien a perpetuar la situació d'indefensió que pateix qui immigra i contra el tracte vexatori a pautes culturals diferents. Finalment es recalca com a una tasca bàsica de les associacions de dones immigrades, especialment del Tercer Món, la d'allunyar la dona de les estructures patriarcal, tant familiars com institucionals, que la priven de la seva identitat i autoestima.

Fou, en definitiva, un marc ideal per a la trobada entre dones immigrades i dones integrants de grups ocupats en tasques d'acollida. Tal com es diu a l'inici, es va poder escoltar la veu de les dones immigrades i no es va donar un protagonisme excessiu a les intervencions de les especialistes en temes d'immigració: sovint aquesta mena de jornades acaben sent una reflexió des de fora del «problema de la immigració»; aquí, en canvi, vam poder conèixer l'opinió i les reivindicacions de les protagonistes del «fet migratori». Cal destacar la perspectiva de gènere que es donà a les jornades i el caire de denúncia al perill de caure en la xenofòbia com a justificació d'actes clarament discriminatoris i d'humiliació per part de la població autòctona vers aquelles persones que vénen de fora.